

Małgorzata GałęziowskaORCID: 0000-0002-4255-260X
gosia.galeziowska@wp.pl

Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie

Charakterystyka organizacji kombatanckich w perspektywie tożsamościowej na przykładzie Morağa i okolic. Część I

Characteristics of veterans' organizations in the perspective of identity on the example of Morağ and the surrounding area. Part I

DOI: 10.34739/doc.2022.19.09

Abstrakt: Celem tekstu jest charakterystyka organizacji kombatanckich z Morağa i okolic oraz uwarunkowań osadnictwa jako jednego z głównych czynników kształtujących tożsamość organizacyjną. Podstawą analizy są kroniki i dokumenty lokalnych oddziałów Związku Bojowników o Wolność i Demokrację oraz Związku Inwalidów Wojennych. Przedstawiono tu cechy tych organizacji oraz związane z nimi tożsamości. Zobrazowano również uwarunkowania migracji i osiedlania się członków związków kombatanckich, wartość wojskowej i wojennej przeszłości.

Słowa kluczowe: kombatancki, tożsamość, społeczność lokalna, migracje, Morağ

Abstract: The aim of the text is to characterize veterans' organisations from Morağ and the surrounding area and the conditions of the settlement as one of the main factors shaping organizational identity. The analysis is based on the chronicles and documents of the local branches of the veterans' associations and the war invalids association, as well as the veterans' biographies. The features of these organisations and the identities associated with them are presented. The determinants of migration and settlement of members of the veterans' associations, the value of the military and the war past, are also discussed.

Keywords: veterans, identity, community, migrations, Morağ

Przynależność do powojennych organizacji kombatanckich, działających na Warmii i Mazurach, nie pozostawała bez wpływu na kształtowanie się tożsamości nowych mieszkańców regionu. Ludność zamieszkująca dzisiejsze województwo warmińsko-mazur-

skie migrowała, co wydaje się znaczącą cechą lokalnej i regionalnej tożsamości. Gwałtowne przemieszczanie się zaczęło się pod koniec II wojny światowej i w różnym natężeniu oraz z różnych powodów trwa do dziś. Jak się wydaje, w sytuacji prawie całkowitej wymiany ludności, nietrwałych więzi lokalnych i problemów społecznych (bezrobocie, ucieczka elit etc.), na tym terenie szczególne znaczenie powinna mieć sformalizowana organizacja, w postaci struktur celowych, charakteryzujących się względną stabilnością w sferze tożsamości organizacyjnej¹. Także tuż po II wojnie światowej tożsamość organizacyjna mogła być wygodnym odniesieniem dla rozbitych wojną rodzin, osieroconych czy zagubionych dzieci, ludzi pozbawionych własności, wyrzuconych z domów, w ten czy inny sposób zmuszonych do nagłej i radykalnej reinterpretacji rozmaitych elementów autoidentyfikacji. Wprawdzie współczesne badania statystyczne negują znaczenie więzi z organizacją, a podkreślają identyfikację z grupami pierwotnymi, rodziną i przyjaciółmi², jednak powojenny chaos mógł być znaczącym czynnikiem zwiększającym wartość więzi wynikających z formalnej przynależności. Jak stwierdził Tomasz Zarycki, „zakorzenienie społeczne potrzebne jest nie tylko do prawidłowego rozwoju psychicznego i moralnego jednostek, ale również dlatego, że właśnie na poziomie najmniejszych struktur społecznych przekazywane są w dominującym stopniu wartości kulturowe, które stają się fundamentem rozwoju pomostowych struktur kapitału społecznego, dających jednostkom możliwość autonomicznego działania i samoorganizacji”³. Tu te struktury odpowiadają organizacjom kombatanckim.

Problematyka tożsamości, kształtowanej w pryzmacie przynależności związkowej, zostanie pokazana na przykładzie członków morąskiego Oddziału Związku Inwalidów Wojennych (ZIW) i morąskiego oddziału Związku Bojowników o Wolność i Demokrację (ZBoWiD). Tożsamość jest tu rozumiana jako sposób i zasady iden-

¹ B. Fatyga, M. Dutkiewicz, P. Tomanek, *Kultura pod chmurnym niebem. Dynamiczna diagnoza stanu kultury województwa warmińsko-mazurskiego. Raport i rekomendacje praktyczne*, Olsztyn-Warszawa 2012, s. 10, 146-147.

² Komunikat z badań „Więzi społeczne i wzajemna pomoc (społeczno-psychologiczny kontekst życia Polaków)”, oprac. K. Zagórski, CBOS BS/24/2008, s. 3-4, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2008/K_024_08.PDF (data dostępu: 20.10.2021).

³ T. Zarycki, *Dwa wymiary kapitału społecznego w kontekście polskim*, „Pomorski Przegląd Gospodarczy” 2008, nr 2, s. 49-52.

tyfikowania się osób, grup i instytucji⁴. Oznacza deklarację na swój temat, w odniesieniu do więzi rodzinnych i organizacyjnych w tym specyficznym środowisku społecznym, jakie powstało w okolicach Morąga po II wojnie światowej. Jest to tożsamość nie tyle zbiorowa, co podzielana, intersubiektywna, będąca efektem umowy co do znaczeń, które zostały przyjęte do samookreślenia i opisania rzeczywistości⁵.

Analiza jest zawężona do Morąga i okolic, gdzie mieszkali kombatanci, a głównym wyznacznikiem wielkości tego rejonu jest zasięg działania lokalnych struktur ZIW i ZBoWiD, bez względu na powojenne zmiany administracyjne. Teoretyczne odniesienie dla podjętej problematyki stanowi pojęcie tożsamości i więzi, szczególnie w aspekcie rodziny i organizacji. Przyjęty w tekście sposób analizy wychodzi z jakościowych uwarunkowań tworzenia „wspólnego świata”: „Świat życia codziennego» [podkr. autora] powinien być rozumiany jako świat intersubiektywny, który istniał długo przed naszymi narodzinami i był doświadczany oraz interpretowany przez innych – naszych przodków – jako świat zorganizowany”⁶. Jest on ściśle związany z cechami danych, które pochodzą z należących do muzealnej kolekcji kronik, dokumentów związkowych, instytucjonalnych danych biograficznych – gromadzonych na potrzeby organizacji⁷. W zbiorach Działu Historii i Etnografii Muzeum Warmii i Mazur znajduje się również 115 kart osobowych członków Oddziału ZIW w Morągu⁸.

Przypuszcza się, że po II wojnie światowej, w sytuacji gwałtownych migracji i wymiany ludności na tym terenie, przeszłość wojskowa i wojenna, wsparta przynależnością organizacyjną była

⁴ T. Paleczny, *Socjologia tożsamości*, Kraków 2008, s. 20.

⁵ G. Słowiński, *Tożsamość*, [w:] *Słownik socjologii jakościowej*, red. K.T. Konecki, P. Chomczyński, Warszawa 2012, s. 299-300.

⁶ A. Schütz, *O wielości światów. Szkice z socjologii fenomenologicznej*, Kraków 2008, s. 18.

⁷ J.A. Holstein, J.F. Gubrium, *Interpretive practice and social action*, [w:] *The Sage Handbook of Qualitative Research*, ed. N.K. Denzin, Y.S. Lincoln, Thousand Oaks 2005, s. 484-485.

⁸ Karty osobowe członków Oddziału ZIW w Morągu, sygn. DH 16398 OMO/1-115; jest to zespół akt osobowych odzwierciedlający stan z końcowego okresu istnienia morąskiego Oddziału ZIW, bez akt tych osób, które się wyprowadziły i przeniosły swoje członkostwo w nowe miejsce zamieszkania. Cf. Zszywka akt „Wnioski o nadanie odznaczeń 1970-2007” Oddział ZIW w Morągu, sygn. DH 16406 OMO: pismo do Zarządu Okręgu ZIW w Olsztynie z wykazem 17 nazwisk członków, z których 6 osób nie figuruje wespole 115 akt.

czynnikiem znaczącym dla kształtowania podmiotowych elementów tożsamości indywidualnej. Członkostwo w organizacji kombatanckiej zapewniało jednolitą identyfikację, związaną z podkreśleniem pełnionej roli i funkcji, łączeniem przeszłości i teraźniejszości, a także dawało wsparcie w kwestiach bytowych. Przynależność organizacyjna odpowiada więzi formalnej, instrumentalnej, kształtującej współzależności, z nierówno rozłożonymi sferami zaspokajania potrzeb, po stronie organizacji, grup i ich członków.

Uwarunkowania osadnictwa w Morażu i okolicach

Zgodnie z ustaleniami międzynarodowymi od końca wojny z Moraża i okolic w sposób mniej czy bardziej niezorganizowany wyjeżdżali dotychczasowi mieszkańcy Prus Wschodnich⁹. Największa liczba autochtonów opuściła ten obszar we wrześniu 1947 roku¹⁰. W ich miejsce osiedlali się przybysze ze wschodnich kresów przedwojennej Rzeczypospolitej oraz z Polski centralnej. W 1947 r., w rezultacie akcji „Wisła”, na terenie powiatu znalazła się ludność ukraińska i łemkowska z południowo-wschodniej części kraju. Obliczono, że stanowili oni 12,2% ówczesnych mieszkańców, w liczbie 4175 osób¹¹. Była to wymiana ludności, która w sposób oczywisty łączyła się z przemieszczaniem grup rodzinnych oraz koniecznością tworzenia nowych struktur społecznych. Spośród wszystkich przyjeżdżających dużą liczbę stanowili późniejsi członkowie organizacji kombatanckich.

Ta część obszaru dawnych Prus Wschodnich, która po II wojnie została włączona w granice Polski, przez wiele kolejnych lat charakteryzowała się niskim stanem bezpieczeństwa społecznego i wysoką tymczasowością życia. Oznaczało to dużą nieoznaczoność perspektyw tych, którzy zdecydowali się tu zamieszkać lub zostali do tego przymuszeni względnie jeszcze wahali się, czy wyjechać. Brak poczucia bezpieczeństwa łączył się z niskim zaufaniem społecznym, co ilustruje następujący przykład: „Po zakończeniu leczenia zostałem zdemobilizowany i pojechałem do domu. Pojecha-

⁹ P. Madajczyk, *Niemcy polscy 1944-1989*, Warszawa 2001, s. 19-24; A. Sakson, *Stosunki narodowościowe na Warmii i Mazurach 1945-1997*, Poznań 1998, s. 60-79.

¹⁰ S. Żyromski, *Procesy migracyjne w województwie olsztyńskim w latach 1945-1949*, Olsztyn 1971, s. 29.

¹¹ *Ibidem*, s. 97.

łem do Związku Inwalidów w Garwolinie i napisałem podanie o gospodarstwo rolne bo były po niemieckie [sic]. Dostałem decyzję na gospodarstwo po Niemcu [sic] 4 ha 12 arów w tym dom, stodoła, obora, (...) i tego gospodarstwa nie dostałem i mam okropny żal mimo tego, że to już tyle lat minęło. Nie wiem, czy nie należy mi się jakieś odszkodowanie za to gospodarstwo. Z tego wszystkiego wyjechałem na Mazury do PGR woj. Olsztyn (...) Decyzję o przyznaniu gospodarstwa posiadam w domu”¹².

Teren ten ma cechy pogranicza, wewnątrz którego zachodzą procesy zmieniające jego stan, ale są wywołane przede wszystkim zjawiskami zewnętrznymi. Jest to również pogranicze silnie związane z centrum (politycznym, społecznym, kulturowym) w swojej warstwie formalnej/zewnętrznej¹³. Jednym z zaobserwowanych procesów było zderzenie kultur¹⁴. Przebiegało ono na wszystkich poziomach życia społecznego – na przykład w sferze publicznej objawiał się niskim stopniem zrozumienia wobec zastanej, lokalnej reprezentacji kulturowej w postaci architektury i innych materialnych jej elementów¹⁵. Zderzenie kultur można wskazać również na przykładzie rodzinnej przestrzeni fizycznej i symbolicznej, czyli domu – jako źródła więzi rodzinnych¹⁶.

Innym charakterystycznym dla okolic Morağa przykładem kształtowania lokalnej tożsamości w sytuacji migracji jest stan określania obcości i swojskości, także stopnia zagrożenia, w bardzo szerokim spektrum kultury społecznej. Dotyczy to także zagospodarowywanej przestrzeni i praw do jej własności. To, co lokalne, jest silnie związane z zasiedlanym terytorium¹⁷. Przykładem służy następujący fragment życiorysu: „Dnia 26 VI 1945 zostałem zwolniony do cywila i wróciłem w strony rodzinne. W maju 1947 r. wraz

¹² Karty osobowe członków Oddziału ZIW w Morağu, sygn. DH 16398 OMO/113.

¹³ T. Zarycki, *Peryferie czy pogranicza? Krytyczne spojrzenie na współczesne sposoby posługiwania się pojęciem „pogranicza”*, [w:] *Peryferie i pogranicza: o potrzebie różnorodności*, red. B. Jałowicki i S. Kaprański, Warszawa 2011, s. 34-36.

¹⁴ A. Sakson, *Stosunki narodowościowe...*, s. 48-49; vide: GUS, *Zasiedlenie i migracje w powiecie ostródzkim*, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosc/prognoza-dla-powiatow-i-miast-na-prawie-powiatu-oraz-podregionow-na-lata-2011-2035-opracowana-2011-r-,5,4.html> (data dostępu: 19.10.2021).

¹⁵ G. Szturo, *Księgozbiory poniemieckie w powiecie morąskim 1945-1947. Sprawozdania z archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu*, „Okolice Ostródy” 2013, nr 1, s. 93-94.

¹⁶ E. Hałas, *Symbole w interakcji*, Warszawa 2001, s. 216-217.

¹⁷ A. Appadurai, *Nowoczesność bez granic. Kulturowe wymiary globalizacji*, Kraków 2005, s. 262-266.

z rodzicami przyjechałem na teren Ziemi Odzyskanych i osiedliliśmy się na gospodarstwie rolnym we wsi Huta Wielka w gminie Boreczno. Właścicielem gospodarstwa był mój ojciec. Ja mieszkalem z rodzicami i pomagałem w pracy na roli do 1952. W dniu 20 XI 1952 r. zawarłem związek małżeński (...). Wówczas otrzymałem na własność dom i działkę ziemi o pow. 1,32 ha. Działkę uprawiałem w czasie wolnym od pracy zawodowej. Po zawarciu związku małżeńskiego podjąłem pracę w Lasach Państwowych Boreczno. Pracowałem bez przerwy do 1969 r. tj. do czasu przyznania renty inwalidzkiej. Po przejściu na rentę rozpocząłem pracę na gospodarstwie rolnym o pow. 8 ha, które odziedziczyłem po rodzicach¹⁸.

Tożsamość związana z przestrzenią/fizycznym obszarem jest bardzo wszechstronnym sposobem identyfikacji, dla której punktem odniesienia jest miejsce zamieszkania w ujęciu fizycznym i symbolicznym i odpowiedź na pytanie „skąd jesteś”¹⁹. Taką tożsamość cechuje określony sposób uczestnictwa w życiu publicznym, charakterystyczny stan świadomości zakorzenienia, swojskości, oswojenia z lokalnymi uwarunkowaniami społecznymi (urbanizacja, architektura), kulturowymi (świętowanie, zwyczaje, odrębności językowe) oraz przyrodniczymi²⁰. W środowisku migrantów w okolicach Morąga była ona budowana niejako od nowa, na przykład poprzez wytwarzanie ciągłości rodzinnej własności, w sensie symbolicznym i materialnym. Wskazują na to przykłady z życiorysów członków ZIW: „dnia 18 IV 1946 r. osiedliłem się wraz z rodziną we wsi Łączno pow. Morąg., woj. Olsztyn, na gospodarstwie rolnym. Dnia 13 II 1955 zawarłem związek małżeński (...) i gospodarzyłem wraz z rodzicami na gospodarstwie rolnym”²¹; „we wrześniu 1952 zawarłem związek małżeński (...) [następnie] pracowałem w Olsztynie jako palacz kotłowy do 1974 r. W 1975 po śmierci rodziców objąłem gospodarstwo rolne o powierzchni 10,79 ha na którym gospodarzę do chwili obecnej”²²; „mąż zmarł w 1976 r. gospodarstwo przekazałam curce [sic] i zięciowi. Otrzymuję rentę przyznaną mi

¹⁸ Karty osobowe członków Oddziału ZIW w Morągu, sygn. DH 16398 OMO/38.

¹⁹ M.S. Szczepański, A. Śliz, *Dylematy regionalnej tożsamości. Przypadek Górnego Śląska*, „Nowe Zagłębie” 2010, nr 6.

²⁰ Ibidem, s. 12-13.

²¹ Karty osobowe członków Oddziału ZIW w Morągu, sygn. DH 16398 OMO/46.

²² Ibidem, sygn. DH 16398 OMO/48.

przez Z.B.O.W.D. [sic] oraz połowę renty za gospodarstwo”²³; „z obozu w Sztutowie zostałem przeniesiony do obozu Matchausen [sic]. Obóz opuściłem 9 V 1945 wyzwolony przez wojsko. Założyłem rodzinę w 1949 roku, w 1953 roku wzięłem [sic] gospodarstwo od państwa na ziemiach odzyskanych we wsi Małdyty. W roku 1985 przekazałem gospodarstwo na syna”²⁴.

Określenie tożsamości w nowym miejscu oznacza konieczność dokonania reinterpretacji znaczeń co do pozostawionych gdzie indziej ojcowizn, cmentarzy, wszelkiej własności i pamięci dawnych więzi sąsiedzkich, przyjaźni etc. Częstym elementem tej reinterpretacji był przymus dokonania wyboru: „w Warszawie mieszkanie spalone, u rodziców wszystko spalone w 1944 podczas boju, starałem się w Warszawie o pracę ale skierowano mnie na Mazury i 20 lipca 1945 rozpocząłem pracę w Morażu”²⁵; „po 16 miesiącach nastąpiło wyzwolenie ledwo żywy z pustymi rękami wróciłem do rodziców ale z powodu wojny było wszystko zniszczone [sic] wyjechałem z rodzicami na ziemie odzyskane objełem [sic] gospodarstwo rolne ożeniłem się i wraz z żoną pracowałem od [19]47 roku do [19]86”²⁶; „ja nie miałam po co wracać do domu z powodu spalenia zabudowań i wybitej rodziny przez Niemców. Ja postanowiłam dostać się do Moraża na kol. Józefów gdzie mieszkałam do roku 1980”²⁷; „Do Wilna wruciłem [sic] 17 XI 1945 r. do Polski zostałem repatriowany 1 VI 1946 r.”²⁸.

Przemieszczenia ludności zmieniają struktury społeczne w każdym miejscu – zarówno w przestrzeni zasiedlanej jak i tej opuszczonej²⁹. Przykładem służy fragment życiorysu żony jednego z kombatantów: „w 1945 roku sowievi pozwolili mnie z dziećmi i teściami powrócić do Polski. Nie wierzyłam, że to prawda, myślałam, że już umarłam i po śmierci mogę wrócić do Polski. Przywieźli nas najpierw do Żmigrodu w woj. zielonogórskie w wagonach towa-

²³ Ibidem, sygn. DH 16398 OMO/60.

²⁴ Ibidem, sygn. DH 16398 OMO/89.

²⁵ Kronika „Udział kombatantów w walkach II-giej wojny światowej i obronie władzy ludowej – oraz – prace społeczne członków Koła Miejsko-Gminnego ZBoWiD w Morażu”, sygn. DH 15883 OMO.

²⁶ Karty osobowe członków Oddziału ZIW w Morażu, sygn. DH 16398 OMO/61.

²⁷ Ibidem, sygn. DH 16398 OMO/73.

²⁸ Ibidem, sygn. DH 16398 OMO/84.

²⁹ W. Danilewicz, *Tożsamość rodzinna „ponad granicami” w świetle koncepcji transnarodowej przestrzeni społecznej*, „Pogranicze. Studia Społeczne” 2011, T. XVII, s. 36.

rowych po 40-50 osób w jednym, w strasznych warunkach. Ze Żmigrodu przyjechaliśmy do Morağa, bo tu zatrzymała się jednostka wojskowa, w której służył mój mąż. Osiedliliśmy się tu na stałe. Tu pracował mój mąż, tu uczyły się nasze dzieci, ja byłam stale przy mężu jako gospodyni³⁰. Przypuszczalnie społeczności na Warmii i Mazurach cechuje podobna właściwość, umocowana dodatkowo we wspomnianej, swoistej tymczasowości, charakterystycznej dla terenów pogranicza, a ciągle obecnej w tej przestrzeni społeczno-kulturowej³¹. Tymczasowość generowała specyficzne więzi i tożsamości, elastyczność, a jednocześnie wytrzymałość i upór. Ilustrują to dwa przykłady: członkini ZBoWiD w Morağu wspominała, że w marcu 1940 r., Werenowie na Nowogrodzyczyźnie wraz z koleżanką aresztowało ją NKWD, pod zarzutem przynależności do Armii Krajowej, została zesłana do Karabandy. Nie zdołała dotrzeć do armii Andersa, więc po wielu perypetiach dostała się do I Samodzielnego Batalionu Kobiecego im. E. Plater, w 1945 r. została zdemobilizowana i przyjechała w olsztyńskie, zatrudniła się w Morağu. Inna kombatancka, pochodząca z Ławryniszek na Wileńszczyźnie, zdążyła dołączyć do armii Andersa razem z rodziną: „rodzice przebyli cały szlak bojowy II Korpusu a po skończonej kampanii odesłani zostali do Anglii. Przybyła tu także Danuta i wówczas cała złączona rodzina w 1947 r. wróciła do Ojczyzny³².

Oddziały ZIW i ZBoWiD w Morağu i okolicach

Stowarzyszenia kombatanckie należą do społecznych instytucji, przejmujących wiele funkcji opiekuńczych oraz dotyczących kulturowego odniesienia swoich członków. Przynależność do ZIW i ZBoWiD oraz do innych ugrupowań formalnych należy do istotnych czynników tożsamościotwórczych. Członkostwo i jakakolwiek aktywność ma znaczenie nie tylko dla bezpośredniego uczestnika danej instytucji, ale pośrednio także dla tych, którzy są z nim

³⁰ Karty osobowe członków Oddziału ZIW w Morağu, sygn. DH 16398 OMO/71.

³¹ A. Sakson, *Socjologiczne problemy tożsamości regionalnej współczesnych mieszkańców byłych Prus Wschodnich: próba porównania*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1996, nr 2, s. 242-244.

³² Oba przykłady z: Kronika „Udział kombatanatów w walkach II-giej wojny światowej i obronie władzy ludowej – oraz – prace społeczne członków Koła Miejsko-Gminnego ZBoWiD w Morağu”, sygn. DH 15883 OMO.

związani za pośrednictwem więzi i relacji społecznych. Ostatecznie znakomita większość członków tych organizacji miała rodziny, które mniej czy bardziej pośrednio utrzymywały relacje ze środowiskiem kombatanckim. Inne więzi tworzyły się w efekcie życia zawodowego członków tych organizacji, szczególnie w przypadku członków ZBoWiD, którzy częściej niż członkowie ZIW mogli taką aktywność realizować. Wśród zawodów członków lokalnego oddziału ZBoWiD wymieniane są najczęściej następujące – pracownik kolejowy, technik dróg i mostów, zdun, murarz, dekarz, elektryk, hydraulik, ogrodnik, fryzjer, monter urządzeń sanitarnych, ale również teletechnik, urzędnik, pracownik umysłowy i ekonomista, jeden lekarz weterynarii, a także emeryci i renciści bez wskazania umiejętności zawodowych³³.

W okresie powojennym na terenie powiatu morąskiego organizacje kombatanckie oferowały tożsamość organizacyjną, charakterystyczną dla wspólnot ochronnych³⁴. Prawdopodobnie można tę tożsamość po części określić jako reprezentacyjną, po części jako aktywizującą. Pola ujawniania się tej tożsamości tworzyły trzy zasadnicze sfery: współdziałanie, pomoc i reprezentacja³⁵. W zamian organizacje kombatanckie żądały podporządkowania: „Zarząd Oddziału Związku Inwalidów Wojennych RP w Morągu zaświadcza, że [dane osobowe członka – M.G.] jest bardzo zdyscyplinowanym członkiem, wykonuje wszystkie polecenia Władz Związku”³⁶. Przynależność do ZBoWiD miała podobne cechy, aczkolwiek nie warunkował go czynnik inwalidztwa. Była to więc organizacja w mniejszym stopniu ekskluzywna. Jak się wydaje, stan przynależności do organizacji kombatanckich pokazuje prawidłowość, zgodnie z którą przez wiele lat praktykowano jednoczesną przynależność do ZIW i do ZBoWiD, o ile istniały uwarunkowania indywi-

³³ Księga Członków Koła Miejsko-Gminnego ZBoWiD w Morągu, Morąg po 1975 r. sygn. DH 15889 OMO.

³⁴ B. Mikołajewska, *Zjawisko wspólnoty (wybór tekstów)*, New Haven 1999, s. 225-231.

³⁵ M. Gałęziowska, *Tożsamość organizacji – na przykładzie aktywności Związku Inwalidów Wojennych w Olsztynie*, „Warmińsko-Mazurski Kwartalnik Naukowy. Nauki Społeczne” 2014, nr 4, ss. 75-100.

³⁶ Zszywka dokumentów ZIW Oddział w Morągu, 1999-2006, sygn. DH 16405 OMO: Zaświadczenie z 3 II 2000, podpisane przez prezesa Oddziału.

dualne³⁷. Po 1990 r. wybierano jedną z tych organizacji, względnie przynależność organizacyjna była całkiem zmieniana – dotyczyło to ZBoWiD, który przekształcił się w Związek Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych. Część weteranów decydowała się na przynależność do zupełnie innej struktury o charakterze organizacji kombatanckich, zawiązujące się Polsce – obecnie jest ich kilkadziesiąt³⁸. Na początku lat 90. XX w. ograniczenie przynależności wynikało np. dążenia do ograniczenia kosztów uczestnictwa, zmniejszenia wysiłku dotyczącego zaangażowania w działalność danej organizacji itp. Motywacje towarzyszące tym wyborom to odrębny przedmiot badań szczególnie, że przed 1989 r. przynależność do ZIW i ZBoWiD wiązała się z takimi konsekwencjami, jak deklaracja opcji politycznej w wewnętrznych sporach państwa i społeczeństwa. Organizacje kombatanckie formalnie wspierały rząd i jego instytucje: w 1985 r. „na połączonym zebraniu członków Kół Miejsko-Gminnych Związku Bojowników o Wolność i Demokrację i Związku Inwalidów Wojennych w Morągu odbytego w dniu 11 lutego 1985 r. przy udziale 60 związkowców dokonano: wyboru zarządu ogniwa PRON [Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego] przy Kole ZBoWiD oraz wyboru delegatów na konferencję Miejsko-Gminną PRON”³⁹. Wsparcie dla PRON było statutowym obowiązkiem kombatantów, według zarządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z 14 lipca 1986 r.⁴⁰ Kontrastuje z tym swoista ciekawostka, która nie pojawiała się w dokumentach organizacji przed 1989 r. Były to „tezy do ewentualnych kazań” – na mszach świętych z okazji 80-lecia ZIW, w kwietniu 1999 r. Tekst z tezami zawiera wskazania do omówienia: pamięć dotycząca poległych i żywych – szczególnie wobec krótkiej pamięci – opieki państwa, zło wojny, zło systemów politycznych, etyka chrześcijańska i jej znaczenie dla współżycia między ludźmi, pomoc bliźniemu, znaczenie

³⁷ Vide listy członków ZIW i ZBoWiD w Morągu: Księga Członków Koła Miejsko-Gminnego ZBoWiD w Morągu, Morąg po 1975 r. sygn. DH 15889 OMO; Karty osobowe członków Oddziału ZIW w Morągu, sygn. DH 16398 OMO/1-115.

³⁸ Porównaj wykaz adresów organizacji kombatanckich, prowadzony przez Urząd ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych, <https://www.kombatanci.gov.pl/pl/kontakt/organizacje-spo%C5%82eczne-zrzeszaj%C4%85ce-kombatant%C3%B3w-i-ofiary-represji.html> (data dostępu: 19.10.2021).

³⁹ Kronika Koła ZBoWiD Zarządu Miejsko-Gminnego w Morągu, 1982-1986, sygn. DH 15887 OMO.

⁴⁰ Statut *Bojowników o Wolność i Demokrację*, „Monitor Polski” 1986, nr 23, poz. 171.

organizacji dla działań pomocowych i zachowywania pamięci o poświęceniach ludzi w przeszłości⁴¹. Nie wiadomo, czy te tezy zostały w jakikolwiek sposób wykorzystane i kto był ich autorem. Współczesne organizacje kombatanckie są skoncentrowane na celach i potrzebach własnych struktur, formalnie nie odnoszą się do żadnych innych stowarzyszeń – poza podobnymi sobie⁴². W kwestii konstruowania tożsamości organizacyjnej ogranicza to możliwość konfliktowania się identyfikacji indywidualnych i instytucjonalnych.

ZIW – MORĄG

Związek Inwalidów Wojennych w Morągu został zorganizowany dwa lata po wojnie – Zarząd Powiatowy Koła istniał od 4 lutego 1947 r.⁴³ Kolejny wybrano 13 VI 1948 r., a ostatni przed zawieszeniem działalności ZIW w całej Polsce – 16 X 1949 r.⁴⁴ W tym okresie istnienia Związku wymiana składu zarządu, komisji rewizyjnej i sądu koleżeńkiego za każdym razem była dość znacząca, co również wskazuje na pewną niestabilność stanu ludności i członkostwa – zarówno w kwestii osiedlenia jak i stopnia oraz możliwości zaangażowania społecznego. Według zachowanych kart członkowskich w morąskim Kole ZIW było 93 członków zwyczajnych (w tym 3 kobiety) oraz karty 22 osób – członków podopiecznych – są to żony zmarłych członków zwyczajnych, wśród nich jedna osoba została oznaczona jako „członek nadzwyczajny”. W przypadku 6 członków zwyczajnych brak jest informacji o rodzinie, 4 to kawalerowie – w tym jeden zgłosił, że ma dziecko. 80 członków zwyczajnych miało rodziny. Członkowie Oddziału ZIW w Morągu ukończyli najczęściej kilka klas szkoły podstawowej – co zaznaczali, podając liczbę klas lub opisując wykształcenie jako podstawowe. Jedna osoba zadeklarowała wykształcenie wyższe techniczne, 10 osób – średnie (rzadko szczegółowo opisane, np. rolnicze, techniczne), dwie osoby

⁴¹ Zszywka dokumentów „Członkowie i władze ZIW RP Oddział w Morągu 1999-2006”, sygn. DH 16405 OMO: cztery obustronnie zapisane maszynopisy są sygnowane „J.L.”.

⁴² Związek osiąga swoje cele m. in. przez „realizowanie współpracy z właściwymi instytucjami i organizacjami, zwłaszcza kombatanckimi w kraju i za granicą”, *Statut Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych*, art. 7 par. 5, za: <http://kombatantpolski.pl/o-nas/> (data dostępu: 19.10.2021).

⁴³ J. Gołota, *Związek Inwalidów Wojennych okręgu olsztyńskiego w latach 1945-1950*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2008, nr 4, s. 404.

⁴⁴ Kronika Oddziału ZIW w Morągu, sygn. DH 16407 OMO, s. 6-7.

zadeklarowały wykształcenie zawodowe, dwie osoby to analfabeci. Ponadto w ankietach personalnych ZIW znajdują się dane o sytuacji rodzinnej i warunkach materialnych, a także stanie zdrowia i stopniu inwalidztwa. Są tam również informacje o aktywności instytucjonalnej, chociaż niezbyt precyzyjne. Prawie połowa członków ZIW w Morągu była bezpartyjna, około 1/3 należało też do ZBoWiD, pojedyncze osoby deklarowały członkostwo w PZPR, ZSL i SD, ale około 1/3 nie podało danych na temat przynależności poza ZIW.

Kolejne składy zarządu, po reaktywacji ZIW, a właściwie po ponownym jego założeniu w 1956 r., były bardziej trwałe. Zmiany osobowe były spowodowane w mniejszym stopniu czynnikami organizacyjnymi (wybory i kadencja), a w większym – czynnikami ludzkimi (przeprowadzka, pogorszenie stanu zdrowia, śmierć)⁴⁵. Oddział ZIW w Morągu istniał do 2007 r., w którym należało do niego 19 osób, w tym 9 członków podopiecznych. Ostatnim prezesem Oddziału Związku był Jan Niewęglowski⁴⁶. Przez cały czas liczebność oddziału była zmienna, z tendencją malejącą. Różnice w liczbie członków zwyczajnych wynikały ze śmierci i – rzadko – wypisywania się członków i przyjmowania nowych.

Po 1990 r. nazwa organizacji została rozszerzona – ZIW RP⁴⁷. Restrukturyzację wykonano wraz ze zmianą podziału administracyjnego Polski w 1999 r. Wówczas zostały powołane „na nowo” odpowiednie do tej nowej struktury oddziały ZIW⁴⁸. Obszary działalności związku nie uległy większym przekształceniom – członkowie brali udział w ceremoniach wojskowych, byli zapraszani na uroczystości państwowe, aczkolwiek zmieniał się i charakter i kalendarz świąt oraz rocznic. Poważnym problemem była kwalifikacja stopnia inwalidztwa członków lub zmiana tej kwalifikacji. W 1972 r. w morąskim oddziale ZIW było 3 członków z II grupą, 79 z III grupą, bez grupy pozostawało 33 członków, nie było ani jednego członka

⁴⁵ Kronika ZIW w Morągu, sygn. DH 16407 OMO, s. 2 i nast. [nowa paginacja].

⁴⁶ Karty osobowe członków Oddziału ZIW w Morągu, sygn. DH 16398 OMO/85.

⁴⁷ Związek Inwalidów Wojennych Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.ziwrp.pl/kalendarium> (data dostępu: 19.10.2021).

⁴⁸ Zszywka dokumentów „Członkowie i władze ZIW RP Oddział w Morągu 1999-2006”, sygn. DH 16405 OMO: Uchwała nr 4/99 Zarządu Okręgu ZIW RP w Olsztynie z dnia 25 marca 1999 r.

z I grupą⁴⁹. Orzeczenie o stopniu inwalidztwa było przedmiotem wielu sporów na przestrzeni lat funkcjonowania związku, ze względu na zmieniające się uprawnienia powiązane z danym stopniem.

Tabela 1. Liczba członków Oddziału ZIW w Morągu w latach 1988-2007

1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Członkowie zwyczajni																			
52	53	51	49	46	43	38	37	34	31	28	22	21	20	19	18	14	12	10	10
w tym – członkowie zwyczajni mężczyźni																			
49	50	48	46	44	41	36	35	32	29	26	21	20	19	19	18	14	12	10	10
w tym – członkowie zwyczajni kobiety																			
3	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	-	-	-	-	-	-
Podopieczni																			
14	13	14	14	16	16	16	17	17	20	19	17	15	16	15	16	14	12	11	9
Ogółem																			
66	66	65	63	62	59	54	54	51	51	47	39	36	36	34	34	28	24	21	19

Źródło: Zszywka akt Związku Inwalidów Wojennych Oddział w Morągu „Członkowie i władze ZIW 1992-1998”, sygn. DH 16404 OMO; Zszywka akt Związku Inwalidów Wojennych Oddział w Morągu „Członkowie i władze ZIW 1980-1992”, sygn. DH 16403 OMO; Zszywka akt Związku Inwalidów Wojennych Oddział w Morągu „Członkowie i władze ZIW 1999-2006”, sygn. DH 16405 OMO.

Kobiety – członkowie zwyczajni – to trzy więźniarki obozów koncentracyjnych: Auschwitz-Birkenau, Sachsenhausen, Ravensbrück i Stutthof⁵⁰. Mężczyźni mieli obrażenia wynikające z udziału w walkach podczas I i II wojny światowej, z uwięzienia w obozach koncentracyjnych, a także ulegali wypadkom w czasie czynnej służby wojskowej po 1945 r. Byli to najczęściej żołnierze walczący w kampanii wrześniowej, w partyzantce – AK, BCh oraz w partyzanckich oddziałach radzieckich. W wojennej biografii mężczyzn były również więzienia gestapo i obozy koncentracyjne, ale najczęściej jako konsekwencje udziału w walkach. Wśród członków

⁴⁹ Zszywka akt „Wnioski o nadanie odznaczeń 1970-2007” ZIW Oddział w Morągu, sygn. DH 16406 OMO: zestawienie inwalidów wojennych Oddziału Powiatowego ZIW PRL w Morągu, według grup inwalidzkich i proponowanych odznaczeń, stan z 31 XII 1972 r.

⁵⁰ Zszywka akt „Wnioski o nadanie odznaczeń 1970-2007” ZIW Oddział w Morągu, sygn. DH 16406 OMO.

Związku było niewielu żołnierzy armii carskiej lub austriackiej, względnie walczących w rozmaitych oddziałach niemieckich podczas I wojny światowej. Kilku członków służyło w powojennej milicji i „organach bezpieczeństwa”. Według kartotek oddziału morąskiego tylko jeden członek był żołnierzem Wehrmachtu. Podobnie – tylko dwie osoby walczyły w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie [PSZ]. Wielu członków ZIW miało za sobą służbę w wielu formacjach, jednym z częstszych przypadków były takie koleje losu, jak najpierw udział w walkach podczas kampanii wrześniowej, potem osadzenie w stalagu, powrót do domu i/lub partyzantka, względnie służba w PSZ lub Ludowym Wojsku Polskim, inne schematy wojennej biografii tworzyła przynależność do oddziałów partyzantkich, aresztowania, obozy koncentracyjne, pracy i więzienia oraz roboty przymusowe. Niewielu członków ZIW znalazło się w związku z powodu wypadków podczas czynnej lub zasadniczej służby wojskowej, po 1945 r. Wśród nich jedna osoba była prawdopodobnie ofiarą wypadku przy pracy w kopalni, podczas tzw. zastępczej służby wojskowej⁵¹.

Janusz Gołota wskazał, że „w Olsztynie, oprócz problemów ogólnokrajowych wszystkich inwalidów wojennych, drażliwym punktem było zajęcie stanowiska przez Zarząd Główny wobec Warmiaków i Mazurów służących w armii niemieckiej, dotyczyło to zwłaszcza okresu pogłębiającej się stalinizacji kraju. Na posiedzeniu zarządu okręgu 20 września 1949 r. stwierdzono, że «Związek niekoniecznie musi takich inwalidów przyjmując na członków, natomiast przed przyjęciem należy zasięgnąć opinii, jak ustosunkowywać się do polskości Warmiaków na tym terenie». O ile w kraju, w 1947 r. w związku przeważali inwalidzi z lat 1918–1939, o tyle w województwie olsztyńskim stanowili oni tylko 25–35%”⁵². Prawdopodobnie założona przez Związek neutralność co do przynależności wojskowej członków nie stanowiła problemu po I wojnie światowej, gdy powstał ZIW⁵³. Po II wojnie światowej nie była ona już taka bezdyskusyjna, aczkolwiek po 1989 r. ZIW wrócił do zasady

⁵¹ Karty osobowe członków Oddziału ZIW w Morągu, akta osobowe sygn. DH 16398 OMO/28; Vide E.J. Nalepa, *Wojskowe bataliony górnicze w Polsce w latach 1949-1959*, „Przegląd Historyczny” 1994, nr 1-2, s. 127-129.

⁵² J. Gołota, *Związek Inwalidów...*, s. 400; vide: A.Cz. Dobroński, *Związek Inwalidów Wojennych RP 1919-2009*, Warszawa 2009, s. 182, 186-187.

⁵³ A.Cz. Dobroński, *Związek Inwalidów...*, s. 59-85.

neutralności wobec przynależności wojskowej inwalidów wojennych: „historia naszego Związku ściśle wiąże się z 1-szym Zjazdem Delegatów Inwalidów Wojennych, który obradował w Warszawie w dniach 17-19 kwietnia 1919 i powołał ZIW RP i w swojej generalnej uchwale stanął na stanowisku, że każdy żołnierz, który doznał zranień i kontuzji ma te same prawa i obowiązki bez względu na to, w jakiej armii służył. Był to wyraz głębokiej, międzyludzkiej solidarności między dawnymi podziałami zaborów, między różnymi armiami, w których Polacy i inni obywatele Polski walczyli”⁵⁴. Ta formalna deklaracja powrotu do tradycji miała jednak swoje wyjątki, wynikające z historii powojennych represji, generowanych przez władze komunistyczne wobec żołnierzy, partyzantów i członków ruchu oporu. Problem ten odzwierciedla fragment podania złożonego w połowie lat 90. XX w. do władz Oddziału ZIW w Morągu: „zwróciłam się z aktem zgonu (...) mojego męża. Celem symbolicznej zapomogi, oraz przywileje związkowe jako podopieczna po zmarłym mężu. W trakcie rozmowy powiedziano mi, że nic mi nie przysługuje, ponieważ mój mąż był pracownikiem Urzędu Bezpieczeństwa. Oczywiście był pracownikiem od dnia 20 VIII 1948 – 28 lutego 1955 na stanowisku wartownika. W okresie zatrudnienia w tejże instytucji nie brał udziału w osobach represjonowanych [sic]. Samo to mówi nie zdobył awansu ani też stanowiska ani też stopnia, a że w aktach ma przez Urząd do spraw Kombatantów jako brał udział w walce z bandami oraz politycznym i reakcyjnym podziemiem zaliczono wobec tego pracę wartownika co nic wspólnego nie ma [sic]. (...) Jak wiadomo naszym pokoleniu po wojnie Polska cała zrójnowana [sic] nie było również pracy. To też młody człowiek mając wówczas 19 lat na pewno nie zdawał sobie sprawy ani też nie pomyślał o takich wynikach brutalnych”⁵⁵.

Symboliczną i uznaniową wartość miał proces wnioskowania o odznaczenia i podwyższanie stopni wojskowych, nadawanych „za udział w walkach oraz wybitne zasługi dla PRL”. Wnioski o odznaczenia stanowiły w ZIW silne narzędzie więziotwórcze: „w latach 1972-1978 Rada Państwa PRL nadała byłym bojownikom walk

⁵⁴ „Protokoły Walnych Zebrań Oddziału ZIW 1971-2003”, sygn. DH 16401 OMO: Referat Sprawozdawczo-Wyborczy Zarządu Oddziału ZIW RP w Morągu za lata 1990-1994 na walnym zebraniu członków 12 maja 1994 r.

⁵⁵ Karty osobowe członków Oddziału ZIW w Morągu, sygn. DH 16398 OMO/42.

o narodowe i społeczne wyzwolenie kraju – 44.104 odznaczeń rangi orderowej (w tym 6008 inwalidom wojennym-wojskowym, członkom naszego Związku). Nadanie tak dużej liczby odznaczeń orderowych było możliwe dzięki wysiłkom i zaangażowaniu szerokiego aktywu terenowych ogniw organizacji, a szczególnie sprawnemu działaniu komisji odnaczeniowych szczebla wojewódzkiego i Zarządu Głównego ZIW⁵⁶. Wnioskowanie o odznaczenia było również jednym ze sposobów na zwiększanie świadczeń pomocowych w przypadku tych inwalidów wojennych, którym przyznano niski procent ubytku sprawności. Podkreśla to urzędowa korespondencja Powiatowej Rady Narodowej w Morągu, która zawiera prośbę o przedstawienie wykazu członków związku i proponowanych odznaczeń, z okazji 30-lecia PRL: „W polityce odnaczeniowej należy uwzględnić pracowników wszystkich specjalności i zawodów oraz rencistów i emerytów. Jediną podstawą do odnaczenia orderu lub odznaczenia są osobiste zasługi obywatela w jego pracy zawodowej, bez względu na rodzaj pracy i stanowisko, które sprawuje”⁵⁷.

ZBoWiD – MORĄG

Najpierw na terenie powiatu morąskiego powstały zrzeszenia byłych żołnierzy i byłych więźniów obozów koncentracyjnych. Były to Polski Związek byłych Więźniów Politycznych Hitlerowskich Więzień i Obozów Koncentracyjnych, pod przewodnictwem inż. Ludwika Gandyłowskiego, oraz Związek Osadników Wojskowych, na czele którego stali kolejno: A. Czaja, Rzewuski, L. Rys/Ryś-? i J. Lewandowski⁵⁸. W 1948 r. rozpoczął się proces centralizacji organizacji kombatanckich, więc i w powiecie morąskim je scalono. We wrześniu 1949 r. utworzono ogólnopolski Związek Bojowników o Wolność i Demokrację⁵⁹. Zjazd ZBoWiD w Olsztynie, 11 XII 1949 r., za-

⁵⁶ Zszywka akt „Wnioski o nadanie odznaczeń 1970-2007” ZIW Oddział w Morągu, sygn. DH 16406 OMO: Odpis pisma Zarządu Głównego ZIW w Warszawie, z 10 VIII 1979 r., podpisanego przez płk Bolesława Łazarskiego.

⁵⁷ Zszywka akt „Wnioski o nadanie odznaczeń 1970-2007” ZIW Oddział w Morągu, sygn. DH 16406 OMO: Odpis pisma Zarządu Głównego ZIW w Warszawie, z 10 VIII 1979 r., podpisanego przez płk Bolesława Łazarskiego, powielaczowe, „poufne” pismo z Powiatowej Rady Narodowej w Morągu, z 7 II 1974 r.

⁵⁸ Kronika Koła ZBoWiD Zarządu Miejsko-Gminnego w Morągu, 1982-1986, sygn. DH 15887 OMO.

⁵⁹ M. Korejwo, *Związek Bojowników o Wolność i Demokrację na Warmii i Mazurach w latach 1947-1975. Zarys dziejów*, „Rocznik Naukowy Komunizm: System – Ludzie –

owocował m. in. powstaniem powiatowego oddziału w Morągu, który wówczas liczył 18 kół: Myślice, Zalewo, Małdyty, Boguchwały, Żabi Róg, Szymanowo, Chojnik, Królewo, Kalnik, Strużyna, Słonecznik, Wielki Dwór, Lubachowo, Boreczno, Stary Dzierżoń, Jarnołtowo, Miłakowo i Morąg⁶⁰. Do 1972 r. do oddziału zapisało się w sumie 1197 osób⁶¹. Okresowo rzeczywista przynależność była mniejsza, ze względu na przenoszenie się do innych oddziałów, skreślenie za niepłacenie składek czy wykreślenie z powodu śmierci.

Tabela 2. Liczba członków ZBoWiD w Morągu 1952-1975

Data	Członkowie zwyczajni	Członkowie podopieczni	Razem
31 XII 1952 r.	146	40	186
31 III 1959 r.	167	13	180
31 XII 1961 r.	395	28	423
1 I 1964 r.	447	36	483
31 XII 1968 r.	607	61	668
31 XII 1973 r.	694	88	782
30 VI 1975 r.	709	73	782

Źródło: Kronika Koła ZBoWiD Zarządu Miejsko-Gminnego w Morągu, 1982-1986, sygn. DH 15887 OMO.

W 1975 r., w rezultacie reformy administracyjnej Polski, nastąpiła zmiana struktury powiatowego oddziału oraz liczba kół. Powstało Miejsko-Gminne Koło ZBoWiD w Morągu, liczące wówczas 323 osoby, z tego 30 członków podopiecznych⁶². Koło składało się z komisji socjalno-bytowej, weryfikacyjnej, odznaczeniowej i młodzieżowej, utworzono też komisję historyczną⁶³. Po zmianach

Dokumentacja” 2015, nr 4, s. 173-177; vide: M. Jedynak, *Niezależni kombataneci w PRL. Środowisko Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich Armii Krajowej „Ponury” – „Nurt” (1957-1989)*, Kielce-Kraków 2014, s. 86-90; J. Wawrzyniak, *ZBoWiD i pamięć drugiej wojny światowej 1949-1969*, Warszawa 2009, s. 62-67.

⁶⁰ Kronika Koła ZBoWiD Zarządu Miejsko-Gminnego w Morągu, 1982-1986, sygn. DH 15887 OMO.

⁶¹ Główna Księga Ewidencyjna członków Oddziału Powiatowego ZBoWiD w Morągu, sygn. DH 15888 OMO.

⁶² Kronika Koła ZBoWiD Zarządu Miejsko-Gminnego w Morągu, 1982-1986, sygn. DH 15887 OMO.

⁶³ Ibidem.

administracyjnych i terytorialnych 1975 r. niewiele ponad połowa członków ZBoWiD w Morągu mieszkała w tym mieście, nieco mniej zamieszkiwało gminę⁶⁴. Znakomitą większość członków związku stanowili starsi mężczyźni. W 1985 r. większość zwyczajnych i podopiecznych członków związku miała mniej niż 65 lat – 261 osób, od 66 do 75 lat miało 155 osób, a więcej – 66 osób⁶⁵.

W przypadku członków ZBoWiD w kronikach i dokumentach raczej nie pojawiają się informacje o rodzinie, wyjątkiem są sytuacje szczególne jak ważny jubileusz, śmierć współmałżonka, konieczność wzmożenia opieki ze strony związku ze względu na ciężką chorobę, zwiększone potrzeby materialne rodziny. Ankiety personalne oddziału ZBoWiD zawierały takie rubryki jak imię i nazwisko, data i miejsce urodzenia, zawód, stopień wojskowy, wykaz odznaczeń i przebieg „działalności kombatanckiej”⁶⁶.

Jak już wspomniano, przynależność do ZBoWiD wiązała się z popieraniem władz państwowych, wyrażanym przez rezolucje, pisma, i deklaracje. Dotyczyło to nie tylko zasygnalizowanej wcześniej formalnej przynależności do różnych struktur państwa, ale i opinii wyrażanych przez organizację kombatancką: „na skutek wypadków sierpniowych [1980 r. – M.G.] i wrogiej działalności ekstremy «Solidarności», społeczeństwo nasze zostało skłuczone [sic] i podzielone. Ciągłe strajki powodowały anarchię i bezprawie, które zostały ukrócone dopiero wprowadzeniem stanu wojennego. Mimo trudności tego stanu statutowa działalność Koła odbywała się normalnie”⁶⁷. Nie musiało odzwierciedlać to indywidualnych poglądów członków organizacji kombatanckiej, ale akceptacja działań rządu i jego agend umiejscowiła organizację kombatancką w przestrzeni publicznej po stronie władz państwowych. Poświadczą to zapis kronikarski, jaki organizacja w Morągu sformułowała w 1984 r.: „Członkowie Zarządu Koła oraz wielu aktywnych szeregowych

⁶⁴ Księga Członków Koła Miejsko-Gminnego ZBoWiD w Morągu, Morąg po 1975 r. sygn. DH 15889 OMO.

⁶⁵ Kronika Koła ZBoWiD Zarządu Miejsko-Gminnego w Morągu, 1982-1986, sygn. DH 15887 OMO.

⁶⁶ Wojenne życiorysy są zamieszczone w: Kronika „Udział kombatanatów w walkach II-giej wojny światowej i obronie władzy ludowej” – oraz – „Prace społeczne członków Koła Miejsko-Gminnego ZBoWiD w Morągu”, sygn. DH 15883 OMO; vide Księga Członków Koła Miejsko-Gminnego ZBoWiD w Morągu, Morąg po 1975 r. sygn. DH 15889 OMO.

⁶⁷ Kronika Koła ZBoWiD Zarządu Miejsko-Gminnego w Morągu, 1982-1986, sygn. DH 15887 OMO

członków związku dużo czasu poświęcali pracom społecznym, politycznym, organizacyjnym nie tylko na rzecz naszego związku, lecz byli widocznymi, czynnymi na wielu odcinkach życia i spraw związanych z naszym miastem, gminą np. udział [w] pracy i władzach Zarządu Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego Miasta Morąga (...)”⁶⁸. Działanie podejmowane przez organizację pośrednio charakteryzowało wszystkich członków, bez względu na ich indywidualne przekonania.

Zakończenie

Z przeanalizowanych zapisów kronikarskich i danych z dokumentacji zgromadzonej przez organizacje kombatanckie można wnioskować, że proponowały one w gruncie rzeczy spójną, uzupełniającą się tożsamość organizacyjną, opartą o silne struktury oraz wartość przeszłości wojskowej i wojennej. Porównanie zawartości treści zapisów na temat członków tych dwóch organizacji pozwala na sugestię, że ZIW w nieco większym stopniu interesował się sytuacją rodzinną, bytem i „cywilnym życiem” swoich członków, natomiast ZBoWiD w nieco większym stopniu koncentrował się na informacjach o karierze wojskowej i losach wojennych. Różnice nie są zbyt duże, ale zauważalne szczególnie w tych częściach dokumentów i kronik, które są informacyjne albo mają reprezentacyjny charakter. Cechą szczególną tożsamości instytucjonalnej obu organizacji są uwarunkowania teraźniejszości, oparte o wartość przeszłości. Jest ona kształtowana poprzez więzi instrumentalne, wynikające z regularnych spotkań, obchodzonych uroczystości, uczestnictwa w rozmaitych, stałych i okolicznościowych strukturach w rodzaju komisje i zespoły, a także realizacji zobowiązań w postaci składek oraz zaspokajania oczekiwania wsparcia i pomocy. Strukturalne elementy tożsamości organizacyjnej, wynikające nawet z niewielkiej aktywności członków, stanowiły oparcie w sytuacji niepewności życia najpierw tuż po wojnie, a potem wobec przemian życia społeczno-politycznego. Prawdopodobnie były one konieczne i wystarczające w ówczesnej sytuacji społeczno-politycznej, ale ich znaczenie mogło się osłabiać w miarę stabilizowania życia społecznego oraz ugruntowywania się więzi rodzinnych i lokalnych.

⁶⁸ Ibidem.

Bibliografia / References

Literatura

- Appadurai A., *Nowoczesność bez granic. Kulturowe wymiary globalizacji*, Kraków 2005.
- Danilewicz W., *Tożsamość rodzinna „ponad granicami” w świetle koncepcji transnarodowej przestrzeni społecznej*, „Pogranicze. Studia Społeczne” 2011, t. XVII.
- Dobroński A. Cz., *Związek Inwalidów Wojennych RP 1919-2009*, Warszawa 2009.
- Fatyga B., Dutkiewicz M., Tomanek P., *Kultura pod chmurnym niebem. Dynamiczna diagnoza stanu kultury województwa warmińsko-mazurskiego. Raport i rekomendacje praktyczne*, Olsztyn-Warszawa 2012.
- Gałęziowska M., *Tożsamość organizacji – na przykładzie aktywności Związku Inwalidów Wojennych w Olsztynie*, „Warmińsko-Mazurski Kwartalnik Naukowy. Nauki Społeczne” 2014, nr 4.
- Gołota J., *Związek Inwalidów Wojennych okręgu olsztyńskiego w latach 1945-1950*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2008, nr 4.
- Hałas E., *Symbole w interakcji*, Warszawa 2001.
- Holstein J.A., Gubrium J.F., *Interpretive Practice and Social Action*, in: *The Sage Handbook of Qualitative Research*, ed. N.K. Denzin, Y.S. Lincoln, Thousand Oaks 2005.
- Jedynak M., *Niezależni kombatancki w PRL. Środowisko Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich Armii Krajowej „Ponury” – „Nurt” (1957-1989)*, Kielce-Kraków 2014.
- Korejwo M., *Związek Bojowników o Wolność i Demokrację na Warmii i Mazurach w latach 1947-1975. Zarys dziejów*, „Rocznik Naukowy Komunizm: System – Ludzie – Dokumentacja” 2015, nr 4.
- Madajczyk P., *Niemcy polscy 1944-1989*, Warszawa 2001.
- Mikołajewska B., *Zjawisko wspólnoty (wybór tekstów)*, New Haven 1999.
- Nalepa E. J., *Wojskowe bataliony górnicze w Polsce w latach 1949-1959*, „Przegląd Historyczny” 1994, nr 1-2.
- Paleczny T., *Socjologia tożsamości*, Kraków 2008.
- Sakson A., *Socjologiczne problemy tożsamości regionalnej współczesnych mieszkańców byłych Prus Wschodnich: próba porównania*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1996 nr 2.
- Sakson A., *Stosunki narodowościowe na Warmii i Mazurach 1945-1997*, Poznań 1998.
- Schütz A., *O wielości światów. Szkice z socjologii fenomenologicznej*, Kraków 2008.
- Słowiński G., *Tożsamość*, [w:] *Słownik socjologii jakościowej*, red. K.T. Ko-necki, P. Chomczyński, Warszawa 2012.

- Szczepański M.S., Śliż A., *Dylematy regionalnej tożsamości. Przypadek Górnego Śląska*, „Nowe Zagłębie” 2010, nr 6.
- Szturo G., *Księgozbiory poniemieckie w powiecie morąskim 1945-1947. Sprawozdania z archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu*, „Okolice Ostródy” 2013, nr 1.
- Wawrzyniak J., *ZBoWiD i pamięć drugiej wojny światowej 1949-1969*, Warszawa 2009.
- Zarycki T., *Dwa wymiary kapitału społecznego w kontekście polskim*, „Pomorski Przegląd Gospodarczy” 2008, nr 2.
- Zarycki T., *Peryferie czy pogranicza? Krytyczne spojrzenie na współczesne sposoby postępowania się pojęciem „pogranicza”, [w:] Peryferie i pogranicza: o potrzebie różnorodności*, red. B. Jałowiecki, S. Kaprański, Warszawa 2011.
- Żyromski S., *Procesy migracyjne w województwie olsztyńskim w latach 1945-1949*, Olsztyn 1971.

Źródła

- Statut Bojowników o Wolność i Demokrację*, „Monitor Polski” 1986, nr 23, poz. 171.
- Zbiory Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie:
- sygn. DH 15883 OMO – Kronika „Udział kombatantów w walkach II-giej wojny światowej i obronie władzy ludowej – oraz – prace społeczne członków Koła Miejsko-Gminnego ZBoWiD w Morągu”.
- sygn. DH 15887 OMO – Kronika Koła ZBoWiD Zarządu Miejsko-Gminnego w Morągu, 1982-1986.
- sygn. DH 15888 OMO -Główna Księga Ewidencyjna członków Oddziału Powiatowego ZBoWiD w Morągu.
- sygn. DH 15889 OMO – Księga Członków Koła Miejsko-Gminnego ZBoWiD w Morągu, Morąg po 1975 r.
- sygn. DH 16398 OMO/1-115 – Karty osobowe członków Oddziału ZIW w Morągu.
- sygn. DH 16401 OMO – „Protokoły Walnych Zebrań Oddziału ZIW 1971-2003”.
- sygn. DH 16403 OMO – Zszywka akt Związek Inwalidów Wojennych Oddział w Morągu „Członkowie i władze ZIW 1980-1992”.
- sygn. DH 16404 OMO – Zszywka akt Związek Inwalidów Wojennych Oddział w Morągu „Członkowie i władze ZIW 1992-1998”.
- sygn. DH 16405 OMO – Zszywka dokumentów ZIW Oddział w Morągu, 1999-2006.
- sygn. DH 16406 OMO – Zszywka akt „Wnioski o nadanie odznaczeń 1970-2007” ZIW Oddział w Morągu.
- sygn. DH 16407 OMO – Kronika Oddziału ZIW w Morągu.

Netografia

- CBOS, Komunikat z badań „Więzi społeczne i wzajemna pomoc (społeczno-psychologiczny kontekst życia Polaków)”, oprac. K. Zagórski, CBOS BS/24/2008, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2008/K_024_08.pdf (data dostępu: 20.10.2021).
- GUS, Zasiedlenie i migracje w powiecie ostródzkim, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosci/prognoza-dla-powiatow-i-miast-na-prawie-powiatu-oraz-podregionow-na-lata-2011-2035-opracowana-2011-r-,5,4.html> (data dostępu: 19.10.2021).
- Urząd ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych, <https://www.kombatanci.gov.pl/pl/kontakt/organizacje-spo%C5%82eczne-zrzeszaj%C4%85ce-kombatant%C3%B3w-i-ofiary-represji.html> (data dostępu: 19.10.2021).
- Związek Inwalidów Wojennych Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.ziwrp.pl/kalendarium> (data dostępu: 20.10.2021).